

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

1

Ochrana kultúrneho dedičstva ako kurikulárny problém študijnej disciplíny a školského predmetu Umenie a kultúra¹

Slávka Kopčáková - Eva Kušnírová

Anotace: V príspevku sumarizujeme modely výchovy k ochrane hmotného i nehmotného kultúrneho dedičstva realizované na Filozofickej fakulte v Prešove v rámci obsahu vzdelávania učiteľov estetickej výchovy. Kurikulárny problém analyzujeme aj z hľadiska vzájomných tematických súvislostí študijnej disciplíny a školského predmetu Umenie a kultúra (predtým estetická výchova).

Klíčová slova: kultúra, identita, kurikulum, kultúrne dedičstvo, muzeodeukológia

Úvod

Ak sa v druhej dekáde tretieho tisícročia zamyslíme nad tým, s čím sa vysporadúva moderná umelecká a umelecko-výchovná pedagogika, ako prvý sa nám vynára problém medializácie a vizualizácie každodennej aj umeleckej reality. Tu si suverénne najlepšie počínajú vizuálne odbory, ktoré vecne a prakticky reflektujú tieto epochálne kultúrne zmeny. Hudobná pedagogika a estetika sa podobne snaží reflektovať zmeny v procesoch produkcie a kreovania nových umeleckých prejavov na báze nových médií, menej pružne však zatiaľ

¹ „Táto štúdia bola vytvorená realizáciou projektu *Dovybavenie a rozšírenie lingvokulturologického a prekladateľsko-ilmočnického centra*, na základe podpory operačného programu Výskum a vývoj financovaného z Európskeho fondu regionálneho rozvoja.“

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

2

dokáže reagovať na zmeny s poslucháčskych návykoch, na fenomény typu Super star, na fetiš populárnej hudby a jej status predmetu konzumu. Dramatické umenia zaznamenávajú presun záujmu od klasických problémov umenia a divadla k rozšírenej k prezentácii alternatívnych a preformatívnych foriem umenia, vrátane dobre sa etablujúcej dramatickej výchovy, ktorá má veľký potenciál slúžiť viacerým vedným odborom v ich pedagogickej aplikácii.

Druhým problém s ktorým sa potýka (nielen) pedagogika je problém lokálneho, globálneho a glokálneho, problém univerzálneho a jedinečného, problém identity, jej straty či budovania. Problém multikulturalizmu ako fenomén, ktorý európsku resp. celú euroatlantickú kultúru sprevádza už celé stáročia, práve v globálnej ére informačnej záplavy a stierania hraníc vyžaruje dnes do problému zachovania identity a kultúrnych špecifik národných spoločenstiev. Tretí problém, ktorý priamo nadväzuje na problematiku identity a glokálneho je problém výchovy k ochrane kultúrneho dedičstva, ako reakcia na ochladzovanie či ľahostajnosť nových pokolení k nemu. Zaujíma nás predovšetkým špecifický aspekt uchovávania a distribúcie poznatkov o regionálnych špecifikách do širšieho kontextu kultúrno-osvetovej a umelecko-výchovnej práce, jeho začlenenie do konceptu estetizácie životného prostredia človeka, ktorá sa v súčasnosti sústreďuje vo viditeľnej miere najmä na komunitné formy estetizácie urbánneho prostredia a jeho architektonických inovácií. Z hľadiska potreby presadzovania lokálneho oproti globálnemu a tiež v rámci presadzovania výchovy k úcte k tomu, čo máme doma, moderná pedagogika potrebuje nájsť efektívnejšie spôsoby, ako implementovať poznatky o regionálnom kultúrnom dedičstve do procesu výchovy k umeniu.

1. KULTÚRNE DEDIČSTVO

Umelecko-výchovná pedagogika z hľadiska svojich úloh a poslania stojí pred úlohou zadefinovať, čo pod ochranou kultúrneho dedičstva možno chápať a čo už nie, a z toho odvodiť metodologické stanovisko pri hľadaní didaktických a metodických prístupov k sprostredkovaniu tohto typu poznatkov a vytvárania vzťahu k ich predmetu do učebného procesu. Kultúrne dedičstvo je nepresný pojem, dokonca podobne tekutá je aj neustále sa pohybujúca hranica medzi tým, čo je dedičstvom a čo sa práve stáva dedičstvom. Limity dedičstva sú geografické, časové a odborové. Hmotné dedičstvo predstavujú nielen rôzne

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

3

monumenty, sochy, budovy, historické centrá ale aj celé urbárne či rurálne územia. Nie sú len zdrojom otázok, ako reflektujeme zmeny v nich a aký vplyv majú na našu lokálnu, regionálnu, národnú či európsku identitu. Rovnako dôležitý je problém, ako prispieva starostlivosť o dedičstvo k rozvoju konkrétneho regiónu a pod.

Mnohé súčasné society s múdrymi politickými reprezentáciami dokážu objekty kultúrneho dedičstva využiť pri budovaní svojej identity², pričom tu podľa kulturológov hrajú dôležitú úlohu aj národné tradície, legendy, mýty (napr. slovenský Jánošík, legenda, politický vzor, inšpirácia pre rôzne umelecké prejavy, zdroj biznisu v obciach, ktoré s jeho pôsobením súvisia a pod.). Starostlivosť o dedičstvo však zároveň formuje aj súčasné mestá a miesta, kde žijú ľudia, môže zlepšovať kvalitu ich života, urýchľovať ich ekonomický rozvoj (napr. vďaka turizmu). Potenciál kultúrneho dedičstva sa odvíja od nášho chápania tohto pojmu a významu, ktorý mu pripisujeme. Kultúra je súhrnom hodnôt, znakov, produktov, vzorcov správania akceptovaných predchádzajúcimi generáciami atď. vlastných určitej sociálnej skupine. Podľa Mistríka (1999) je kultúrne dedičstvo výberom z týchto hodnôt a odchádzajúca generácia ho prirodzene odovzdáva nastupujúcej.³ Enkultúraciou si jedinec osvojuje kultúrne dedičstvo svojej spoločnosti, teda tú jeho časť, ktorá, sa považuje za tradíciu hodnú odovzdávania, pričom má tendencie konzervovať ale súčasne aj inovovať sa o nové podnety a idey, vďaka komunikácii s inými kultúrami aj o nové hodnoty.

Kultúrna identita, ako o nej hovorí Mistrík (1999, s. 90) v sebe „*nesie obraz spoločnosti o sebe samej, jej historickej skúsenosti, viaže sa na určitý jazyk aj na určité vzorce správania a úzko súvisí s ostatnými identifikačnými znakmi skupiny*“ (napr. teritórium), je to

² Touto problematikou sa bližšie zaoberáme v práci Kopčáková (2012b), kde konfrontujeme hudobnokultúrne dedičstvo a jeho dosah na budovanie národnej identity.

³ E. Mistrík (1999, s. 78) spresňuje, že v súčasnosti v tomto výbere „*prevažujú najmä politické a ekonomické kritériá*“, podporované masmédiami, no nemenej dôležité sú aj národné, vývojové, psychologické a historické kritériá.

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

najmä hodnotová kategória. Jej najaktuálnejšie vymedzenie sa dodnes realizuje cez pojem národ, takto sa k nej stavia väčšina teoretikov. V 20. storočí sa teda spája najmä s vlastenectvom, národnou hrdosťou či pocitom príslušnosti k určitej sociálnej skupine. Jej funkcia je komunikovať smerom von (medzikultúrne) ale i dovnútra (vnútri určitej kultúry). Funkcia transferu smerom k ďalším generáciám je podmienkou, aby spoločnosť prežila ako celok, nerozpadlo sa na izolovaných jedincov či nebolo asimilované inou kultúrou.

Kultúrne dedičstvo možno chápať ako súbor hmotných a nehmotných výsledkov tvorivej činnosti človeka je teda súborom, z ktorého výberom odvodzujeme kultúrnu tradíciu. Ako hmotné dedičstvo chápeme architektonické pamiatky (budovy, sochy) ale aj miesta, na ktorých sú lokalizované (pamiatkové územia, parky), prírodné krásy, ale i predmety každodenného použitia, mince, šperky, obrazy ako muzeálne alebo galerijné objekty. Patria tu aj archívne dokumenty (vrátane zvukových a filmových) a archíválie, písomnosti, prvotlače (ako súčasť knižného fondu spravovaného knižnicami). Nehmotné dedičstvo predstavujú výsledky vývoja ľudskej spoločnosti ako umeleckej kultúry, napr. folklór, obrady a zvykoslovie, piesne, básne, povesti, mýty, legendy, hudobné diela či jazyk.

Nehmotné kultúrne dedičstvo dnes narastá na význame a s hmotným dedičstvom vstupuje do určitých relácií. Ekonomický zreteľ vyvoláva vždy otázky, do akej miery má aj rozvojový potenciál pre komunitnú prax, rozvoj kreativity či udržateľný rozvoj. Hľadať spôsoby jeho zviditeľnenia v širšom meradle patrí medzi náročné úlohy kladené nielen na regionálne politické reprezentácie, ale rovnako aj na umenovedcov, muzeológov a muzeoedukológov, kultúrno-osvetových a pedagogických pracovníkov. Sme si vedomí toho, že dnes škola a rôzne mimoškolské aktivity ostávajú takmer výlučným miestom, kde sa buduje (globálne oslabený) vzťah ku kultúrnemu dedičstvu a jeho oceneniu, porozumeniu odvodenému z uvedomenia si svojej kultúrnej identity. Naša nasledujúca reflexia prináša sumarizáciu priebehu a výsledku niekoľkoročných pedagogických aktivít, uskutočňovaných na špecifickom pracovisku realizujúcim prípravu učiteľov estetickej výchovy a študentov neučiteľsky zameraného študijného odboru Estetika.

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

2. KURIKULÁRNE ASPEKTY DISCIPLÍN MUZEOEDUKOLÓGIA A OCHRANA KULTÚRNEHO DEDIČSTVA

Konkrétne vyšpecifikované disciplíny nami poskytovaného študijného programu Estetika zamerané na tento obsah vzdelávania sú len dve. V nasledujúcom texte nazrieme na ich kurikulum z hľadiska ich postavenia v študijnom programe. Obsah vzdelávania v užšom zmysle chápeme ako sústavu vedomostí, zručností, návykov, ktoré majú byť dosiahnuté počas vzdelávania. Pojem kurikulum je širší, keďže sa jedná o plánovaný, realizovaný a výslednú skúsenosť, ktorú študenti získavajú v škole. Kurikulárne či obsahové dokumenty stanovujú plánovaný obsah vzdelávania. Kurikulum sa odvodzuje od akreditačného spisu, profilu absolventa, systému predmetov a ich syláb. Podľa Slavíka a kol. (2012, s. 22) je podstatné určiť, „čo sa má vyučovať a *prečo* sa to má vyučovať“ z hľadiska kritérií užitočnosti, kultúrnej dôležitosti, historického významu a významu pre budúcnosť.

Do obsahu humanitného vzdelania sa po celé stáročia kryštalizovalo kultúrne dedičstvo ako vedomosti o všetkých sférach ľudského života, tvorí ho nielen všeobecne kultivujúci obsah, ale aj projektovanie obsahu vo vzťahu k potrebám profesijnej praxe. Jeho cieľom by malo byť postihovať vzťahy medzi vzdelávaním a potrebami spoločnosti, byť zárukou medzigeneračného prenosu kultúrnych hodnôt. Jeho filozofia v akademickom vzdelávaní vychádza z poňatia, že obsah je daný kánonom západnej kultúry. (Podlahová a kol., 2012, s. 24-25). Za konkrétne študijné disciplíny, ktoré nevyhnutne tvoria kurikulum (tzv. kánon) zodpovedá vysokoškolský učiteľ, ktorý rozpracováva sylaby, plánuje a pripravuje konkrétnu výučbu.

2.1 MUZEOEDUKOLÓGIA

V súvislosti s edukačnými aktivitami v múzeu sa hovorí o novom edukačnom študijnom odbore muzeoedukológii, ktorý sa vyučuje aj na magisterskom stupni štúdia odboru Estetika na FF PU v Prešove. Na rozdiel od muzeológie (študijný odbor vychovávajúci odborníkov a pracovníkov kultúrnych inštitúcií na ochranu kultúrneho dedičstva), muzeoedukológia je odborná pedagogická disciplína zaoberajúca sa využívaním umenia v procese výchovy a vzdelávania, procese umeleckej edukácie ako aj v procese

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

6

medzipredmetových vzťahov umenia. Muzeoedukológ sa zameriava na teoreticko-pedagogické spracovanie obsahu expozícií pre prácu s deťmi, mládežou i dospelými, prezentuje zbierkové fondy pomocou metodických listov, v ateliéroch môže realizovať výtvarné aktivity, v knižniciach a študovniach pracoviska organizovať edukačné programy, besedy, prednášky.

Dôležitou oblasťou pôsobenia je podľa Bycka (2004) problematika interpretácie umeleckého diela, jeho percepcia a recepcia v spolupráci so vzdelávacími inštitúciami. Muzeoedukológia má veľkú perspektívu do budúcnosti keďže využíva jednu z najdôležitejších kategórií, bez ktorej je vnímanie umenia nedostatočné – umelecký zážitok ako formu rezonancie, odpovede vnímajúceho na umelecké dielo. Práve edukačné programy v múzeách sú bohatým zdrojom estetických zážitkov a vlastnej audiálnej, vizuálnej či dokonca haptickej skúsenosti s tým, čo tvorí tradíciu ale aj s tým, čo vzniká v aktuálnej súčasnosti.

Cieľom študijnej disciplíny Muzeoedukológia je príprava adeptov štúdia študijného odboru Estetika na edukačné aktivity v kontexte s percepciou, animáciou, interpretáciou umenia a intermediálnymi aktivitami v kontinuite s aktuálnymi tendenciami chápať múzeá a galérie nielen ako uchovávateľov umeleckých predmetov, prameňov, zbierok, ale ako umelecko-edukačné inštitúcie. Študenti sa v priebehu štúdia oboznamujú so systémom zriaďovania, manažmentom a štruktúrou riadenia týchto inštitúcií, rozsahom ich pôsobnosti, vedecko-výskumnými zámermi, spôsobmi evidencie a prezentácie zbierok, odborného teoreticko-výtvarného spracovania. Dôraz sa kladie na pochopenie významu kooperácie týchto inštitúcií so školskými a mimoškolskými zariadeniami, na metodiku a didaktiku receptívnych aktivít, animácie s akcentom na vlastnú kreativitu detského percipienta. Výsledkom tvorivých aktivít v priebehu študijnej disciplíny sú napr. projekty v podobe trojrozmerných inštalácií s dôrazom na pedagogickú interpretáciu umenia.

V posledných desaťročiach sa podľa A. Danta (2003) v múzeách vykryštalizovali dva modely oceňovania umenia. Podľa prvého je umenie objektom poznávania umenia ako umenia s vlastným oprávnením, čo často to znamená chápanie umeleckých diel prostredníctvom uvedomovania si ich formálnych črt. Môže, ale nemusí byť sprevádzané historickými výkladmi, biografiou, vplyvmi na umelca i vplyvom umelca. Druhý model je

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

7

modelom kultúrneho náhľadu, ktorý pokladá umenie za poznávanie kultúry. Podľa Danta (2013, s. 146) „*Umenie nám pomáha pochopiť kultúry, do ktorých patrí... [...] Umelecké diela sú často oknom do vnútorného života kultúry – a nás ako príslušníkov tejto kultúry.*“ Pomáha nám pochopiť nielen vlastnú kultúru a cudzie kultúry, ale aj nás samých a súčasne aj príslušníkov iných kultúr. V prípade spoznávania vlastnej kultúry je umenie jedným z možných náhľadov do našej duše či indikátorom obrazu spoločnosti o sebe samej (otázky vlastnej kultúrnej identity).

2.2 OCHRANA KULTÚRNEHO DEDIČSTVA

Ochrana kultúrneho dedičstva je názov študijnej disciplíny, ktorá sa vyučuje na magisterskom stupni štúdia odboru Estetika na FF PU v Prešove. Jej cieľom je aktivizovať záujem študentov o hmotné (najmä architektonické) dedičstvo, v stručnosti ich oboznámiť s pamiatkovou praxou na Slovensku a v Európe, so základnými pravidlami a postupmi pri výskume a obnove pamiatky. Na konkrétnych príkladoch (objektoch) majú aplikovať svoje vedomosti z dejín výtvarného umenia, resp. architektúry. Deje sa tak prostredníctvom motivácie všímať si nevyužívané a chátrajúce pamiatky v okolí ich bydlísk a pod., za tým nasleduje pokus vytvoriť inovatívne vízie pre využitie pamiatky za súčasného akceptovania *genia loci*.

Túto disciplínu do akreditačného spisu u nás priekopnícky kreovala doc. Eva Dušénková. Podľa tejto autorky (2010, s. 1) „*oživenie pamiatky, nie zakonzervovanie a obdivovanie z diaľky, je podstatnou požiadavkou pri návrhu na obnovu a revitalizáciu pamiatky.*“ Študenti ako svoje záverečné práce vytvárajú svoje originálne projekty, pričom cieľom je vytvoriť návrh obnovy a využívania pamiatky v nových súvislostiach a s akcentom na novodobé spôsoby využívania vyplývajúce z novodobých predstáv ľudí o voľno-časových aktivitách a kultúrneho vyžitia. Dušénková (2010) uvádza konkrétne príklady projektov, ako napr. projekt „Gotický krídlový oltár“, realizovaný študentkou estetiky s deťmi na základnej škole, projekt „Revitalizácia renesančného meštianskeho domu v Prešove“, projekt „Obnova goticko-renesančného kaštieľa v Šarišských Dravciach“ či projekt „Revitalizácia areálu Spišského hradu“, ktoré realizovala so študentmi.

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

Téme ochrany pamiatok sa na vysokej škole, okrem špecializovaných odborov, venuje veľmi málo pozornosti. Naše empirické skúsenosti s vymedzením učebných aktivít v rámci jednotlivých umenovedných študijných disciplín vychádzajú z reálnych možností študijného programu Estetika. Ich úzke ale explicitné vymedzenie na ochranu architektonického dedičstva a muzeoedukologické aktivity sa dostáva do kontrastu s minimálnymi možnosťami pre hudobné umenie a divadlo. Z tohto stavu vychádzajú potom improvizované aktivity pedagógov v rámci príbuzných ale na tieto aktivity špecificky nezameraných študijných disciplín.

Na teatrologických disciplínach sa najlepšie možnosti diseminácie výsledkov výskumu nehmotného dedičstva v oblasti teórie a dejín divadla ponúkajú na disciplíne Dejiny slovenského divadla, kde vyučujúci je bádateľom v danej oblasti. Podobne na hudobnoteoretických disciplínach sa reálne možnosti črtajú na disciplíne Vybrané kapitoly z dejín hudby, kde vyučujúca ako špecialistka na dejiny slovenskej hudby a bádanie v oblasti regionálnych dejín hudobnej kultúry, presadzuje implementáciu výsledkov najnovších bádání do vyučovacieho procesu.⁴ Sme presvedčení o tom, že ak vzťah ku kultúrnemu dedičstvu budeme v rámci vymedzených možností pestovať u našich vysokoškolákov, vytvoríme tak predpoklad, že určité vedomosti, vzťahy, kreativizujúce skúsenosti a postoje našich absolventov ako budúcich učiteľov alebo pracovníkov v oblasti kultúry, sa prenesú aj na dorastajúcu najmladšiu generáciu, prispejú k zmysluplne vedenému budúcemu dialógu nastávajúcich generácií s inými kultúrami.

Práve spoznávanie cudzích kultúr a komunikácia medzi kultúrami je najpríťažlivejším momentom pre členov iných etnických skupín resp. občanov iných štátov napríklad pri ich

⁴ Podrobnejšie o tom hovoríme v našej práci Kopčáková (2010) analyzujúcej možnosti aplikácie výsledkov hudobno-historického bádania do vyučovacieho procesu na vysokej škole a tiež v práci Kopčáková (2012a) o vzťahoch interpretácie, estetickej reflexie a hudobnej edukácie na príklade spoznávania regionálneho hudobno-kultúrneho dedičstva.

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

rozhodování o realizácii určitého časového výseku ich vysokoškolského štúdia v inej krajine. Overili sme si to na skutočnosti, že práve študijná disciplína Ochrana kultúrneho dedičstva na našom pracovisku ako magnet pritiahla v akademickom roku 2012/13 pozornosť študentov z Kazachstanu, ktorí v rámci medzinárodného systému výmeny kreditov⁵ prišli študovať na Prešovskú univerzitu. Boli to študenti magisterského stupňa štúdia, na ich domácej univerzite v odbore kulturológia. Na ich výučbe, ktorá prebiehala v anglickom a v ruskom jazyku sa podieľali pedagógovia umenovedných disciplín. Títo študenti jasne deklarovali, že hlavnou motiváciou ich príchodu do strednej Európy bolo spoznať naše kultúrne hodnoty. Veľmi živo sa zaujímali o naše tradície (najmä folklór a slovenskú ľudovú hudbu), o architektonické pamiatky, hudobné umenie, využili všetky možnosti na neformálne stretnutia s pedagógmi i študentmi v rámci najrôznejších kultúrnych podujatí.

3. PREDMETY UMENIE A KULTÚRA NA GYMNÁZIUM A VÝCHOVA UMENÍM NA ZÁKLADNEJ ŠKOLE

Po roku 1989 došlo k oživeniu záujmu o esteticko-výchovné koncepcie iniciované spoza našich západných hraníc, v podobe integratívnych tendencií vo výchove k umeniu v úzkom prepojení s deklarovaným ideálom humanistickej výchovy. V roku 2009 došlo na Slovensku v súvislosti so školskou reformou (2008) k redukcii hudobnej a výtvarnej výchovy v posledných ročníkoch základnej školy, presnejšie v 8. a 9. ročníku sa tieto predmety združili do predmetu *Výchova umením* (pričom dotácia predstavovala pol vyučovacej hodiny týždenne, t.j. dve hodiny mesačne rozdelené medzi učiteľa „hudobníka a „výtvarníka“), de facto likvidácia. Na gymnáziu estetická výchova dostala názov *Umenie a kultúra* a stala sa voliteľným predmetom k maturitnej skúške.

⁵ Ide o tzv. systém ECTS - European Credit Transfer System, na základe ktorého môžu študenti z iných krajín študovať jeden semester na nimi vybranej Európskej univerzite.

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

Štátny vzdelávací program pre umelecko-výchovné predmety vo vzdelávacej oblasti *Výchova umením* (ISCED 1, 2) tento predmet prierezovo definuje ako výtvarná, hudobná a dramatická výchova, s pridanými edukačnými témami komunikácia, kultúra, projektové vyučovanie, obraz, socha, produkcia filmu, webového dizajnu atď. Privysoké ciele pre pol vyučovacej hodiny týždenne... Rámcový učebný plán pre predmet *Umenie a kultúra* (ISCED 3) na gymnáziách svojou filozofiou realizácie zážitkovej formy vnímania umeleckého diela (1. ročník), interpretácie umeleckých diel (2. ročník), chápaním umenia v historickom kontexte (3. ročník) a osvojovaním estetických pojmov a estetických názorov v paralelách dejín a kultúry (4. ročník), je na prvý pohľad aplikačný a kreativizujúci, avšak je na učiteľovi, aký pomer kreatívnych aktivít versus teoretických poznatkov zvolí.

Tieto nové predmety sú na gymnáziu nielen dedičmi predchádzajúceho školského predmetu estetická výchova, ale na základnej škole i nástupcami literárnej, hudobnej, výtvarnej či dramatickej výchovy s jasne vymedzeným rámcom a širšie chápaným poslaním zohľadňovať estetické dimenzie. Podľa štátneho vzdelávacieho programu ako oficiálneho dokumentu je hlavným cieľom predmetu *Umenie a kultúra* „rozvoj socio-afektívnych schopností žiaka, jeho postojov, hodnotových orientácií a kritického vnímania kultúry“.⁶ Čiastkovými cieľmi predmetu je rozvoj kultúrnych kompetencií (kultúrnej gramotnosti) cez rozvíjanie kultúrnej identity žiaka, rozvíjanie rešpektu a tolerance k hodnotám iných kultúr, ako aj schopnosti komunikovať s príslušníkmi iných kultúr. Žiaci by mali rozvíjať svoje chápanie významu estetických fenoménov, estetickej činnosti a umenia v živote človeka a spoločnosti, rozvíjať schopnosť rozlišovať hlavné umelecké druhy, rozvíjať schopnosť

⁶ Takto definuje hlavný cieľ predmetu na gymnáziu *Štátny vzdelávací program. Umenie a kultúra* (2011, s. 2).

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

reflexie vlastných estetických zážitkov, prehľbovať zodpovedné postoje a kritické myslenie voči súčasnej kultúrnej ponuke a voči masmédiám atď.⁷

Naším cieľom nie je v ďalšom texte analyzovať tematické celky Štátneho vzdelávacieho programu (je ich spolu 12 v štvorročnom cykle), skôr poukázať na skutočnosť, že v rámci týchto celkov sa nachádza spolu 34 tematických okruhov, pritom iba 4 z nich bezprostredne alebo nepriamo súvisia s témou ochrany kultúrneho dedičstva. Konkrétne sú to dva tematické celky v 1. ročníku gymnázia⁸ a dva tematické celky v 2. ročníku gymnázia⁹. Pozreli sme sa bližšie na zatiaľ dostupné učebnice pre 1. – 3. ročník gymnázia z pera E. Mistríka (existujú aj iné alternatívy od iných autorov, napr. pre stredné pedagogické školy, 4-dielny učebnicový set pre pedagogické a sociálne akadémie a pod.). Gymnaziálne učebnice sú spracované veľmi inovatívne, obsahujú stručné texty k téme, otázky, podnety a vysvetlenie špeciálnych termínov, veľa vizuálnych podnetov. Pomerne široký priestor dostáva estetická a teória a teória umenia v aplikácii do edukačných tém, interpretácia a analýza umenia, otázky životného štýlu či súčasné umelecké tendencie, médiá a pohľad na prínos nových technológií pre umenie a ľudskú kultúru.

⁷ Čiastkové ciele uvádzame iba výberom, v plnom znení ich uvádza dokument *Štátny vzdelávací program. Umenie a kultúra* (2011, s. 2).

⁸ Tematický celok *Kultúrna tradícia: kultúrne povedomie a identita, tvorba kultúrnej tradície* (s edukačnou témou Pamiatky v regióne alebo Moja obľúbená pamiatka) a *Kultúra okolo nás* (s edukačnou témou Masová kultúra, populárna kultúra, kultúrna tradícia, národná kultúra, svetové kultúrne dedičstvo).

⁹ Tematický celok *Tzv. vysoká kultúra* (s edukačnou témou Hlavné typy produktov označených za hodnoty kultúrnej tradície. Zmysel tzv. vysokej kultúry atď.) a *Analýza a interpretácia produktov tzv. vysokej kultúry* (s edukačnou témou Princípy fungovania tzv. vysokej kultúry. Koncert, galéria, divadelné predstavenie, kino, festival a pod. Umelecký trh).

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

Práve učebnica pre prvý ročník gymnázia veľmi vyčerpávajúco a logicky smeruje k pochopeniu pojmu kultúra a kultúrna identita.¹⁰ Takmer polovica jej obsahu, teda prvé tri kapitoly zo šiestich, uvádza mladého človeka do sveta kultúry, vysvetľuje pojem kultúrna tradícia, kultúrna identita cez poznanie historických prameňov, príbehov, pamiatok a pamätníkov, významu sviatkov atď. Vysvetľuje aj kultúrne procesy (enkulturácia, akulturácia), zmysel hodnôt a hodnotenia na základe noriem. Časové a priestorové premeny kultúry (3. kapitola) sú vysvetľované nielen cez premeny funkcií umenia, jeho posolstva a mechanizmov akými sú v rôznych kontextoch generované rôzne významy a estetické kvality, ale otvárajú sa tu okná do poznania iných kultúr cez príklady ich totemov, umeleckých diel, fraktálových vitráží, mandál či mýtov. Tieto učebnice sa nesnažia učiť chronologicky dejiny umenia, ale dávajú voľnú ruku učiteľom pri výbere konkrétnych umeleckých diel, pričom Štátny vzdelávací program ako záväzný dokument pokazuje na potrebu vyberať umelecké artefakty z vlastnej umeleckej a kultúrnej tradície, regiónu.

Po tomto krátko načrtnutom obraze kurikula, obsahových dokumentov a tematických celkov študijných disciplín v rámci študijného odboru Estetika i školského predmetu na základnej a strednej škole, dôležitou otázkou ostáva miera, v akej poznatky, skúsenosti a zručnosti získavané na študijných disciplínach Muzeodeukológia a Ochrana kultúrneho dedičstva môžu naši absolventi uplatniť v oblasti vyučovania predmetu Umenie a kultúra. Nerobíme si nádeje, že by v blízkej budúcnosti mohla vzniknúť samostatná školská disciplína s fokusom na spoznávanie regionálneho kultúrneho dedičstva a pod., nazdávame sa, že etablujúca sa multikultúrna výchova dáva určitý priestor aj pre tieto témy. Skôr apelujeme na

¹⁰ Obsah učebnice kreovanej E. Mistríkom (2009) tvorí šesť kapitol ako výber tém k tematickým celkom. Sú akýmsi návrhom pre prácu učiteľa, ktorý dostáva veľký priestor pre svoju fantáziu a rozhodnutie, čo v jeho konkrétnom prostredí a v danom regióne zafunguje najlepšie.

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

to, aby sa vymedzili širšie možnosti pre muzeoedukologické aktivity, tvorivé projekty súvisiace so spoznávaním vlastnej kultúry práve na predmete Umenie a kultúra.

V estetickej výchove vždy usilujeme, aby jedinec mal možnosť umelecké diela a estetickú stránku reality skutočne prežiť, ale rovnako dôležitá je aj vlastná kreativita, či možnosť priamo tvoriť. Študijný program Estetika v Prešove (pripravujúcich pedagógov týchto predmetov) je však postavený tak, že ide výlučne o teoretické štúdium, kde v učiteľskej i neučiteľskej forme študenti získavajú vedomostí z oblasti estetiky a filozofie, ďalej z teórie, dejín a aplikovanej estetiky jednotlivých druhov umenia (hudba, výtvarné umenie, divadlo, čiastočne film a literatúra).

Práve z tohto dôvodu sa v rámci študijných disciplín ako napr. Interpretácia vybraného druhu umenia, Ochrana kultúrneho dedičstva a Muzeoedukológia usilujeme vytvárať so študentmi kreatívne projekty a dramatické produkcie, kde živý kontakt s umením aspoň do istej miery vyvažuje prílev teoretických poznatkov. K tomu však sú potrebné z ich strany isté dispozície a zo strany pedagóga dobre premyslená motivácia. Práve na voliteľných disciplínach sa nám otvára azda jediný možný priestor pre hľadanie zmyslu a pochopenia významu umeleckých diel a kultúrnych pamiatok hmotnej i nehmotnej povahy, a to cez vlastnú skúsenosť, verbálnu esteticko-zážitkovú interpretáciu umenia, pedagogickú interpretáciu a projektové vyučovanie.

ZÁVER

To, čo nás fascinuje a udivuje na minulosti, je určitá náklonnosť či afinita k tým hodnotám, ktoré majú význam a niečo znamenajú aj pre dnešok. Len a výlučne z našej súčasnej perspektívy sme schopní nahliadať na umenie vlastnej historickej chvíle a práve tak i na umenie starších historických období. Ani k súčasným formám života nedokážeme múdro a s porozumením zaujať postoj bez poznania toho, čo prináša tradícia, teda bez určitej komparácie, negovania či odobrovania jej výdobytkov. Je tu stále prítomná. Vynikajúci slovenský umelec, teoretik hudobného a výtvarného umenia, estetik ale najmä láskavý pedagóg Ján Albrecht na konci milénia povedal: *„Ak ma napriek všetkému priťahuje minulosť, týka sa táto náklonnosť jej nepopierateľných hodnôt, ktoré niečo znamenajú aj pre dnešok a sú logické*

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

v kontinuite vývinu.“ Vyjadril tým nielen svoj vzťah k umeniu, ale ešte viac číru podstatu či zmysel pestovania vzťahu ku kultúrnej tradícii pre budúce pokolenia.

E. Mistrík (1999, s. 92) vyjadruje svoje presvedčenie o potrebe odovzdávania kultúrnych hodnôt nasledujúcou myšlienkou: „*Ak si skupina uvedomuje svoju kultúrnu identitu – t.j. vie, aké hodnoty, normy či ideály a akú tradíciu považuje za svoje vlastné – vtedy presne vie, čo má a chce odovzdať.*“ V tomto zmysle dokáže nielen budovať špeciálne inštitúcie (galérie, múzeá, osnovy výučby histórie na školách), ale smeruje tak aj k udržaniu svojej životaschopnosti a otvorenosti voči iným kultúram. Autor je presvedčený aj o určitom psychologickom momente, resp. o tom, že kultúrna identita je postavená na sebedomom, ale citlivom prístupe k sebe samému aj k druhým.

Citlivosť k ľuďom, s ktorými vytvárame spoločenstvo, ale i k hodnotám, ktoré naši predchodcovia vytvorili, si ako naše kultúrne povedomie nesieme po celý náš život. Bez vlastného kultúrneho ukotvenia sme sotva schopní empaticky narábať s kultúrnym bohatstvom iných etníc. Práve k tomu nám slúži umenie, umelecká a umelecko-výchovná edukácia, ktorá mladému pokoleniu dáva možnosť nielen sa o hmotnom a nehmotnom kultúrnom dedičstve dozvedieť, ale jeho výsledky ako overené hodnoty si aj reálne ohmatať, zažiť, umelecky precítiť, prežiť či svojbytné interpretovať. V rozšírenom ponímaní estetickú výchovu vždy usilujeme, aby jedinec mal možnosť umelecké diela a estetickú stránku reality skutočne prežiť, a to bezprostredne a emocionálne. O to viac to platí pre estetickú výchovu vysokoškolákov ako budúcich učiteľov a sprostredkovateľov poznania a ocenenia kultúrnych hodnôt národa nasledujúcimi generáciami.

Literatura

BYCKO, M., CUBJAK, M. a SOTÁK, R. 2004. Aplikačné stratégie a modely práce muzeoedukológa. Humenné: vydalo Experimentálne centrum umeleckej výchovy Spoločnosti Andyho Warchola v Medzilaborciach vo vyd. Balada.

DANTO, Artur. 2003. *Zneužitie krásy. Estetika a pojem umenia*. Bratislava : Kalligram. ISBN 978-80-8101-025-5.

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

DUŠENKOVÁ, Eva. 2010. Ochrana kultúrneho dedičstva na Slovensku a možnosti jej implementácie do študijných programov. In *Jazyk a Kultúra*. Internetový časopis Lingvokulturologického a prekladateľsko-tlmočnického centra excelentnosti pri FF PU v Prešove, roč. 1, č. 3, s. 1-7. ISSN 1338-1148.

KOPČÁKOVÁ, Slávka. 2010. Aplikácia výsledkov hudobno-historického bádania do vyučovacieho procesu na vysokej škole. In *Veda pre vzdelanie – vzdelanie pre vedu*. Minoritné kultúry, kultúra minorít. Nitra: Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre, s. 105-110. ISBN 978-80-8094-801-6.

KOPČÁKOVÁ, Slávka 2012a. Interpretácia hudby ako fundament estetickej reflexie a hudobnej edukácie na príklade spoznávania regionálneho hudobno-kultúrneho dedičstva. In *Musica viva in schola XXIII*. Zborník prác PdF. Ed. P. Hala. Brno : PdF MU, s. 131 – 140. ISBN 978-80-210-6106-4.

KOPČÁKOVÁ, Slávka. 2012b. The Contribution of Music Historiography Research to Searching of National Identity in Slovakia. In *Cultural Expressions and European Identities*. Eds. Gilles Rouet, R. Gura. Brusel : Bruylant, s. 245-255. ISBN 978-2-8027-3563-2.

MISTRÍK, Erich et al. 1999. *Kultúra a multikultúrna výchova. Culture and Multicultural Education*. Bratislava : IRIS. ISBN 80-88778-81-6.

MISTRÍK, Erich. 2009. *Umenia a kultúra pre 1. ročník gymnázií*. Bratislava : Educo. ISBN 987-80-89431-03-8.

Štátny vzdelávací program. Umenie a kultúra. (Vzdelávacia oblasť Umenie a kultúra). Príloha ISCED 3. Bratislava : Štátny pedagogický ústav, 2011. [online]. [cit. 2013-03-11]. Dostupné z:

http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/gymnazia/vzdelavacie_oblasti/umenie_kultura_isced3.pdf

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

16

Anglický název: Protection of cultural heritage as a curricular issue in the university course and the secondary school subject on Aesthetic Education

Anotace – anglicky: The paper summarizes models of instruction to protect tangible and intangible cultural heritage that are applied within course contents in Aesthetic Education Teacher training at Faculty of Arts, Prešov University. Attention is called to the fact that protection of cultural heritage appears to be a curricular issue. The matter is approached through the analysis of the interrelation between a university course and a secondary school subject (Ars and Culture, previously Aesthetic Education) of the corresponding subject-matter.

Klíčová slova – anglicky: culture, identity, curriculum, cultural heritage, museum-based education

Autor

PaedDr. Slávka Kopčáková, PhD., Mgr. Eva Kušnírová, PhD.

Katedra vied o umení, Inštitút estetiky, vied o umení a kulturológie

Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

slavka.kopcakova@unipo.sk, eva.kusnirova@unipo.sk